

GYVIEJI ARCHYVAI

Merkio būrio tragedija

Per visus kovų metus perlojiškiai turėjo daug pergalių, o kartu ir netekčių; didžiausia tragedija įvyko 1949 m. sausio 25-osios naktį, kada buvo išduota Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto grupės vadavietė...

Bunkeris buvo įrengtas 1948 m. pavasarį 10 km į rytus nuo Varėnos, Palkabaliao kaimo miškų masyve, pakeleje, jungiančioje Mančiagirės – Zervynų ir Palkabaliao kaimus. Slėptuvės anga – prie pat kelio, kad žiemą būtų įmanoma išvengti sniego brydės pėdsakų. Vadavietė erdvi, vieta parengta apdairiai, prisilaikant pozicinio ir gynybinio privalumo užplūties atveju.

Raporte saugumo ministerijai Varėnos čekistai stebėjosi: kaip slėptuvės nepastebėjo didžiulė kareivių kolona, „šukuojanti“ mišką 1948 metais? Sudėliojus laiko taškus, paminėtus raporte, vadavietė buvo užpulta praėjus maždaug mėnesiui po miško tikrinimo. Žinoma, jog išdavikas buvo užverbuotas kur kas anksčiau. Apie bunkerį jis žinojo nuo pat iškasimo pradžios, nes buvo vienas pa-

grindinių jo globėjų. Partizanai juo pasitikėjo todėl, kad bunkeryje gyveno jo brolis Mykolas Navickas – Beržas. Atrodo, išdavikas kurį laiką grūmėsi su sąžine, kol pagaliau apsisprendė, susigundė Juodo sidabriniais.

Čekistų raporte rašoma: „Agentas „Kirvis“ susitikimo metu, 1949 m. sausio 24d., sutiko parodyti bunkerį. <...> Buvo nuspresta nieko nelaukiant atlikti operaciją.“

Tai gi iš sausio 24-osios į 25-ąją, pusiaunaktį, kai Varėna skendo sutemose, nuo miesto link Rudnios prigesintais žibintais riedėjo NKVD kariuomenės perpildyti sunkvežimiai. Priekyje, lengvajame automobilyje tarp karininkų išpraustas išdavikas rodė kelią ginkluotiems žudikams. Kolonai sustojus, kareiviai išlipo, paruošė ginklus ir pėsčiomis slinko miško takeliais link

partizanų bunkerio. Išdavikas parodė aukštumėlę, kurioje buvo įrengta slėptuvė. Kareiviai apsupo vadavietę ir iš visų pusių apšvietė galingais prožektoriais. Partizanai, pajutę pavojų, vado įsakymu per bunkerio angą išmetė granatų ryšulius, naikino dokumentus, veržėsi viršun. Nelygioje kovoje garbingai žuvo Merkio grupės pagrindinė sudėtis – 10 partizanų, tarp jų ir grupės vadas Adolfas Baublys – Merksys.

Atlikę kruviną darbą, čekistai partizanų kūnus atvežė į Varėną ir suguldė NKVD būstinės kieme šalia anksčiau atvežtų prie Zervynų kaimo žuvusiųjų partizanų. Prasidėjo atpažinimo akcija. Iš sribų būstinės rūsio enkavedistai vedžiojo suimtuosius, taip pat eilinius piliečius. Versdavo juos apžiūrėti ir pasakyti žuvusiųjų pa-

vardes. Na, o išdavikui buvo atlyginta nekilnojamuoju turtu ir laisve keisti gyvenamąją vietą.

Po kelių dienų sribynėje nebeliko partizanų kūnų. Žmonės spėjo, kur čekistai galėjo užkasti išniekintus kovotojų kūnus, juolab žiemą, kada žemė išalus. Pasėkti nebuvo kam, visų partizanų artimieji buvo nutildyti ir „patvarkyti“: vieni atsidūrė tremtyje, kiti lageriuose.

Bėgo metai, tačiau partizanų auka veltui nenuėjo, svajonė išsipildė – laisvė, už kurią jie paaukojo gyvybes, grįžo namo, į Lietuvą. Kad ir kaip bolševikai slėpė nusikaltimus, nei jie, nei visagalis laikas nenuplėvė pralieto kraujo dėmių. 1996 m., praėjus beveik pusamžiui, prabilo liudytojas (net dabar padorėjęs likti nežinomas), pasak jo, tą gūdžią naktį atsi-

tiktinai stebėjęs „laidotuves“. Jis parodė vietą, kur buvo užkasti Merkio grupės bei Zervynų kaime žuvę partizanai. Už poros km nuo Varėnos geležinkelio stoties kažkada dar caro viešpatavimo laikais buvo kelio ruožo sargo namelis, kiek atokiau namelio – nedidelis ūkinis pastatas. Niekas nepamena, kada išnyko šie pastatai. Liko tik rūšys, kuris ir buvo panaudotas kaip kapavietė. Sustabarėjusius partizanų kūnus okupantai sumėtė į rūšį ir užpylė pjuvenomis, o vėliau šiukšlėmis. Vasarą kapavietė apaugo ir tik tiek išsiškyrė iš aplinkos.

„1996 m. liepą mes gavome Vyriausybės leidimą perlaidoti partizanų palaikus, – prisimena buvęs Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos Varėnos filialo pirmininkas, politinis kalinys Vytautas Kaziulionis. – Iš Vilniaus atvyko archeologas G. Aleliūnas ir medikas A. Burkus. Atkasti padėjo krašto apsaugos savanorių Varėnos bataliono kariai. Rūsyje radome 13 žmonių. 10-ties

vyrų ir 3-jų moterų palaikus. Juos sudėjome į atskirus karstelius. Rugsėjo 10 d. 10 val. iš Varėnos laidojimo biuro salės, kur iš vakaro vyko šarvojimas, SKAT'o Varėnos bataliono kariai išnešė trylika karstų. Iškilminga eisena, gaudžiant Alytaus „Geležinio vilko“ karių orkestrui, žmonių kolona nusitęsė per visą Varėnos miestą. Į amžinąjį poilsį kovos draugus palydėjo Pietų Lietuvos partizanai, SKAT'o kariai, giminaičiai, artimieji ir daugybė geros valios žmonių...“

Po iškilnių palaikai nuvežti į Perlojos bažnyčia, kur monsinjoras Alfonsas Svarinskas aukojo šv. Mišias, pasakė pamokslą už žuvusiųjų. Kovotojų giminėms sutikus, palaikai buvo perlaidoti Perlojos bažnyčios šventoriuje – bendrame kape, netoli Perlojos respublikos gyvenų kape.

Vytauto KAZIULIONIO prisiminimus užrašė Varėnos „Ažuolo“ gimnazijos moksleivė Agita BERŽANSKAITĖ

Renkame Varėnos kraštui nusipelnusių žmonių šimtuką

Gimė 1966 m. spalio 13 d. Varėnoje. Baigusi 2-ąją vidurinę mokyklą, išvyko į Vilnių studijuoti aktorius meistriskumo meno. Nuo 1992 m. gyvena Frankfurte, Vokietijoje. 1994-2000 m. studijavo Mainco universitete fotografiją. Nuo 1991 m. Lietuvos fotografų sąjungos narė.

2008 m. Vokietijoje išleistas Ramunės Pigagaitės darbų katalogas „Menschen meiner Stadt“ („Mano miesto žmonės“, 2000-2007 m.), kuriame - 42 varėniškių fotografijos. Visi tarsi vienos šeimos nariai.

Ramunė PIGAGAITĖ

Fotomenininkė

„Man knyga - lyg šeimos albumas. Visus tuos žmones pažįstu nuo vaikystės. Kai ėmiausi šio ciklo, jie man atrodė ne kiek nepasikeitę, nors ir buvo prabėgę 30 metų“, - sako fotomenininkė. Duonos kepėja, banko valdytojas, geležinkelininkė, bibliotekininkė, muziejninkė, gamyklos direktorius, buhalterė, laikrodininkas, mokytoja, bitininkas, ugniagesys, statybininkas- visi šie žmonės

ir jų darbai yra neatsiejama Varėnos gyvenimo dalis, visi jie kūrė ir tebekuria gimtojo miesto istoriją. R. Pigagaitė savo kūrybiniais darbais tarsi rašo savo gimtojo miesto metrašį. Į klausimą, kodėl vokiečiams įdomūs Varėnos ir aplinkinių kaimų suvargė žmonės, kad net skiria pinigų tokių fotografijų albumų leidybai, Ramunė atsako: „Man irgi įdomu - kodėl? Juk leidėjai

nenujaučia, kur yra toji Varėna. Kai kartą paklausiau, paaiškino, jog mano portretai, sukurti remiantis mano vaikystės prisiminimais, paliečia ir kitų žmonių praeities stygas, atsiranda naujų asociacijų su jų gyvenimais. Ne kartą girdėjau, kad vokiečiai prieš karą atrodė kaip mano personažai...“

2012 m. vasarą Varėnos viešojoje bibliotekoje veikė Ramunės Pigagaitės nuotraukų paroda iš serijų „Kaimų gyventojai“ ir „Mano miesto žmonės“. Šią parodą menininkė skyrė savo gimtojo Varėnos miesto įsikūrimo 150-mečiui.



Romas Norkūnas yra puikus pavyzdys, kaip reikia sumaniai, noriai ir meistriškai puoselėti tautinį paveldą. Šis meistras yra vienas iš nedaugelio Lietuvoje žmonių, kurių gyvenimo būdas glaudžiai susijęs su senaisiais amatais ir kuris kantriai, noriai ir nesavanaudiškai žiniomis dalijasi su visais norinčiais. Savo veikla ir gyvenimo būdu jis liudija tikrąjį senojo dzūkų gyvenimo būdą – ne tik moka pinti krepšius iš balanų, pušies šaknų, lieti žvakes senuoju būdu, virti degutą, bet yra ir vienas iš nedaugelio senosios drevinės bitininkystės žinovų.

Gimė 1968 m. kovo 6 dieną Palkabaliao kaime, Varėnos rajone. 1976-1986 m. mokėsi Marcinkonių vidurinėje mokykloje, 1986-1993 m. studijavo VPU, kur įsigijo darbų, techninės kūrybos specialisto diplomą. Tą techninę kūryba ne tik

Romas NORKŪNAS

Senųjų dzūkų amatų meistras

neužgožė jautraus gamtos pojūčio, bet abi aistros, viena kitą papildydamos, tiesiog susiliejo.

Dirba Dzūkijos nacionaliniame parke amatų meistru. Užsima nykstančiais amatais: pynimu, virvių vijimu, drevine bitininkyste, deguto gaminimu, nendrinų ir šiaudinių stogų dengimu. Gamina įvairias pinctes, šiaudines skrybėles, vyžas, geinius (įrankis, reikalingas drevinei bitininkystei) ir pan. Naudoja vien tik gamtines medžiagas - liepų plaušą, beržo tošį, laukines vyteles (žilviti), nendrę ir kt. Kurti paskatino noras viską pasidaryti pačiam.

Romo iniciatyva kasmet organizuojamos pynimo savaitės, kuriose pynimo iš pušies šaknų, nendrių, šiaudų ir balanų slapčių mokosi vaikai ir suaugę

iš visos Lietuvos. R. Norkūnas yra leidžiamas laikraščio „Šalčinis“ bendradarbis. Nuolatos kaupia įvairią etnografinę medžiagą, žmonių pasakojimus, kuriuos skelbia įvairiuose Parke leidiniuose bei kitoje spaudoje.

Lietuvoje Romas garsėja kaip vienas iš vos kelių drevinės bitininkystės atstovų. Nors šiuo metu Lietuvoje tai jau beveik pamirštas medaus išgavimo būdas, senovėje ši archajiška tradicija buvo populiari beveik visoje Europoje. Išgauti medų iš drevės nėra taip paprasta. Tam Romas naudoja senovės bitininkų sukurtą mechanizmą – geinį. Stora pinta virve bitininkas apjuosia medį, padaro kilpą ir į ją stato koją. Užlipęs iki pat drevės bitininkas pritvirtina

kablių ir medinį bloką. Būtina pabrėžti ir tai, kad nors Romas itin kuklus, jis jau yra įvertintas už savo pasiekimus drevinės bitininkystės puoselėjimui. 2010 metais bitininkas gavo Lietuvos kaimo spindulio apdovanojimą už tautinio paveldo puoselėjimą.

Siekiant išsaugoti Dzūkijoje kadaise paplitusio bitininkystės verslo tradicijas, Musteikos kaimo pakraštyje Dzūkijos nacionalinio parko ir Romo Norkūno rūpesčiu pradėtas kurti ir atidarytas senovinės bitininkystės muziejus. Šalia bitininkystės muziejaus - 25 kelminiai aviliai, Musteikos miškuose dar yra virš dešimt prižiūrimų drievų. Norkūnas jas išskobė su Algiu Svirneliu peikenomis, paskui apgyvendino ten bites ir dabar jas prižiūri.

Parengė **Laimutė CIBULSKIENĖ** Varėnos viešosios bibliotekos bibliografe